

بیہی صابی

ایکھی نہ

دار الفنون الہیاتا کلاسیک لکچر

تاریخی ، اجتماعی ، دینی ، فلسفی

کانون ثانی ۱۹۲۸

استانبول — یکی مطبعہ

۱۹۲۸

ابو حیان علی به محمد التوحیدی

۱ — حیانی

اسلام عالمده فکری حرکت ، فلسفی برجیانه استقامت و یردن معلم ثانی ابو نصر فارابی ایله. الشیخ الرئيس ابو علی بن سینا آراسنده بغداد مدرسه سنده ، مدنیت مرکزنده کلوب کچن مشاهیر حکمادن بری ابو حیان علی بن محمد بن العباس التوحیدی ایدی .

ابو حیان توحیدی نك دوغدیني مملکت حقنده مختلف اقوال واردر : نیسابورده می دنیایه کیشدر ؟ بصره ایله کوفه آراسنده بر نهر اوزرنده ، عراق امری حجاجك [۸۳] سنه سنده تأسیس ایتدیکی واسطده می دوغمشدر ؟ اصلاً شیرازی میدر ؟ بورالری قطعی صورتده معلوم کیلدر شوقادار که ابو حیان توحیدی حیانتك برچوق چاغنی بغدادده کچرمش ایدی [۱] .

توحیدی کله سنه کلنجه انساب عالملری ، نه سمعانی ، نه باشقالری بونك حقنده برشی دیمه مشلردر . شوقادار که پدرینك توحید دینلن برنوع عراق خرماسی صاتماسدن ایلری ککش اوله جق [۲] . یاخود توحید صرفه قائل اولدیغندن نشأت ایتمشدر [۳] . یاخود توحیددن مقصد دیندر . چونکه معتزله کندیلرینه اهل عدل و توحید دیرلر [۴] .

ابو حیان توحیدی فیلسوفدر ، ادیبدر ، فقیهدر ، صوفیدر ، بونکله برابر وصف غالبی صوفیلکدر . شهرتی ابو حیان صوفیدر . نته کیم بارون قارادووو - Le soufi Abou Hayân-et - Tauhîdi ، عنوانیله ذکر ایدیپور .

ابو حیان فیلسوفدر ، «مقایسات» ی نه کوزل برشاهددر: فقط کندندن اول کلن عرب فیلسوفی الکندی ، تورک فیلسوفی فارابی کبی بر مدرسه تأسیسنه موفق اوله مامش ؛ الکندی نك تلیدی سرخسی کبی یوکسک درجه بی احراز ایده مامش ، عجم فیلسوفی ابوبکر رازی کبی یونان فلسفه سنه قارشى چیه جق درجه یه قادار چیقمامش ایدی .

[۱] اسلام انسیکلوپدیسی

[۲] ابن خلکان

[۳] اسلام انسیکلوپدیسی

[۴] بغیة الوعاة

ابو حیان ادیبدر ، « الصدیق والصدقه » سی بوکا شهادت ایدر .
 ابو حیان جامع العلوم در ، نته کیم « مقایسات » ی مطالعه ایدنلر بونده تردد ایتزلر .
 بارون قارادووو « موسوعاتجی - Encyclopédiste » ، اسلام انسیقلویدیمی ده مانقط -
 Compilateur دیورلر .

ابو حیان فقههای شافعیه دندر ، سبکی طبقات کبراسنده ذکر ایدیور . فقط فقهه دائر اثری معلوم دکیلدر .

ابو حیان سیرتده ، روشده صوفیه روشنده ؛ قلیق و قیافتده صوفیه قیافتنده ایدی [۱] .
 تصوفه غائد اثرلری واردر . ابو حیان سیرتده ، قیافتده صوفی اولقله برابر اراده سی دیلنه
 حاکم اوله مامش ایدی ، دیلی دورماز ایدی ، عصرنده بولونانلری خفیف کورور ، تحقیر
 ایتهدن چه کنمز ایدی [۲] . هر کسک عینی آرار ، اوته کنی بریکنی ذم ایدردی [۳] .
 ا. کلاشیلور که عملی تصوف ایله نفسی تهذیب ایده مه مش ، اراده سنه صاحب اوله مامش در .
 فضیلت علمیه ایله ، فضیلت اخلاقیه یی بر یرده طوبیلا یامایشی حقیقه شایان تأسف در .

یا قوت حموی [۶۲۶] ، اهل علمک هیچ برینک ، ابو حیانی کتابلرنده ذکر ایتمه ملرنی یک غرب
 وعجب بولویور ؛ فی الواقع ابن القفطی اخبار الحکماء ابو حیان توحیدی یه بریر آیرمایور ،
 یالکز استاذی ابوسلیمان محمد بن طاهر السجستانی ترجمه سنده بالمناصبه بعضی اثرلرندن بحث
 ایدیور . ابن ابی اصیبعه طبقات اطباءه بوقادارجق ده بحث ایتمه یور . ابن خلکان ده اعیان
 صره سنده ذکر ایتمه یور ، وزیر ادیب ابوالفضل محمد بن العمیدک [۳۶۰] ترجمه سنده بالمناصبه
 ذکر ایدیور ، فاضل ، مصنف اولدیغنی بیلدیریور .

اوله ظن اولنور که وزیر حکیم ابوالفضل ابن العمید ایله صاحبی وزیر ادیب ابوالقاسم
 اسماعیل بن عباد [۳۸۵] ی ذم وهجو ایچین یازدیغنی « ذم الوزیرین » ویا « مثالب الوزیرین »
 رساله سنک موجب اولدیغنی سوء شهرتی ، طبیعت ثانیه حکمنه کیرن ذماملغی ، عیججولغی
 فیلسوف و صوفی اولماسنه رغماً نه فلاسفه صره سنده ، نه صوفیه صره سنده ذکر اولونما .
 مشدر . فقط سبکی ابو حیان توحیدی نک فقیه اولماسندن بالاستفاده اسنوی کبی فقهه شافعیه
 آراسنده ذکر ایدیور ؛ حقنده « نخوده امام ایدی ، کلامده ولغته مهارت کامله سی وار
 ایدی » دیور .

[۱] یا قوت حموی

[۲] طبقات کبری

[۳] معجم الادبا

یا قوت حموی « معجم الادبا » ویا « ارشاد الالباء الى معرفة الادبا » ده شو سوزلری صرف ایدیور: « ابوحیان توحیدی نخوده، لغتده شعرده، ادبده، فقهده، معتزله مذهبی اوزره کلامده متفنن ایدی. جاحظی ایدی، تصنیفلرنده جاحظ مسالکده حلول ایدردی [۱]. سیرنده و قیافنده صوفی ایدی، صوفیه میانده شیخ ایدی. ادبک فیلسوفی، فلاسفهک ادبی، اهل کلامک محقق، محققیک متکلمی ایدی. درایت خصوصنده، روایت خصوصنده وسعت صاحبی ایدی. سبکی علی الاطلاق کلامده مهارتی بیان ایدیورده اشعریه کلامده ماهر معناسی آکدیریور، یا قوت حموی سبکیک مطلق صورتده بیان ایتدیکی کلامی معتزله کلامی ایله تقید ایدیور. ابوحیان توحیدیک جاحظی اولماسی، « تقریض الجاحظ » رسالهسی یا قوت حمویک سوزینی تقویه ایدر. سبکی معتزله دن فروعهده شافعی اولانلری ده طبقات کبراسنده ذکر ایتدیکی جهتهه شافعیه آراسنده بولونماسی اصول دینده معتزلی اولماسنه معتزله کلامده ماهر اولماسنه منافی دیکلدر. نته کیم شافعیه دن مشهور سیوطی معتزلی اولدیغنی تصریح ایدیور [۲].

اشعریه کلامنه « معتزلی کلامیدر، اشعریهک ایچ یوزی معتزله در » دینلری ده اونوتاملی. اسلام انسیقلویدیسی ابوحیان توحیدی به بریر آیریور: « ابوحیان توحیدی فیلسوفدر، صوفی در، شافعی فقهیدر؛ آرلرنده بر مناسبت بولونمایان بر طاقیم مباحث علمیه بی بر یرده طوبیلامش بر ذاتدر » [۳].

بارون قاررا دوو و اخوان صفا ایچین آیردیغنی مبحثده بالمناسبه ابوحیان توحیدین آنفاً بیان اولوندیغنی وجهله بحث ایدیور، « صوفی و موسوعاتی » وصفی ویریور.

تخصیص کلامی، ۱ — ابوحیان توحیدی آنفاً بیان اولوندیغنی اوزره حیاتنک بر جوق زماتی بغدادده کچیرمش ایدی. بغدادده نحوی ابوسعید السیرافی دن [۴]، فقه شافعی بی ابوحامد [۱] فی الواقع اثرلری آراسنده « تقریض الجاحظ » نامنده بر رسالهسی وارددر. بوندن ناشی کندیسنه ایکنجی جاحظ دیرلر ایدی.

[۲] بغیة الوعاة

[۳] نته کیم مفاساتی مطالعه ایدنه نر بوبابده تردد ایتزلر.

[۴] ابوحیان توحیدی (متایسه، ۲۴) ده ابوسعید سیرافی حقنده « شیخمنز، عالم العالم، شیخ الدنیا، مقنع اهل ارض » تعبیرلرینی قولانیور. ابوسعید سیرافی کتاب سیدویهی شرح ایتمش لیدی، معتزلی مذهنده ایدی.

مروزی دن [۱]، حدیثی ابوبکر الشاشی ایله ابوسعید السیرافی و جعفر الخلدی دن تحصیل ایتمش ایدی . اسلام انسیقلوبدیسنده کی ابوبکر الشافی Abū Bekr al-Shafii ابوبکر الشاشی اوله جق . کندیسندن حدیث روایت ایدنلر بولوندیغی کبی ، ایشیدنلرده اولدیغی سبکی بیان ایدیور . اسلام انسیقلوبدیسی حدیث دن بحث ایتمه یور ، ابوبکر الشافی - الشاشی یی ابو حامد مروزی کبی فقهده ، ابوسعید السیرافی ایله علی بن عیسی الرومانی یی نخوده استاذی کوستریور ، سبکی اساتذه سی آراسنده جعفر الخلدی یی ذکر ایتدیکی حالده اسلام انسیقلوبدیسی اوندن بحث ایتمه یور ، سبکی ده علی بن عیسی الرومانی یی المایور .

۲ — ابو حیان توحیدی ، یاشی ایارله د کدن صو کرا فلسفه تحصیله قویولدی . ابوسایمان محمد بن طاهر السجستانی ، یحیی بن عدی و سائر فیلسوفلرک درسارنده حاضر بولوندی [۲] بغدادده بویوک فیلسوف تورخان تورونی ابونصر فارابی فلسفه یی نشر ایتمش ایدی . فارابیدن صو کرا بغدادده ریاستی احراز ایدن تلمیذی ابوزکریا یحیی بن عدی ایدی [۳] . یحیی بن عدی یالکز فارابیدن تحصیل ایتمکله قالمادی . [۳۳۰] ده بغدادده وفات ایدن ، فارابی نک استادی متی بن یونسدن و او عصرده بولونان دیگر ارباب فلسفه دن ده تحصیل ایتمش ایدی ، یحیی بن عدی ترجمه ده پک ماهر ایدی . سریانی لسانندن عربی لساننه ترجمه لر یاپار ایدی . [۸۱] یاشنده اولدیغی حالده [۳۶۴] تاریخنده بغدادده وفات ایتمش ایدی که اسکندر تاریخک [۱۲۸۵] سنه سنه مصادف ایدی [۴] .

یحیی بن عدی ارسطونک اثرلرندن « طوبیقا » یی ، سماع طیبی نک سکنزنجی مقاله سنی [۵] مابعد الطبیعه نک « الف صغری » سنی شرح ایتمش ایدی ، « طوبیقانی » یونانی لسانندن سریانی لساننه نقل ایدن اسحاق بن حنین [۲۹۸] ، سریانی لسانندن عربی لساننه نقل ایدیلن ده یحیی بن عدی ایدی ، سماع طیبی یی یونان شارحلرندن اسکندر الافرویدیسی ایله فرقریوس و ثاومسطبوس شرح ایتشلردی ؛ ثاومسطبوسک شرحلرینه الملل و النحل صاحبی ابو الفتح شهرستانی ایله الشیخ الرئیس ابن سینا اعتماد ایده رلردی . ثاومسطبوسک مقاله اولاسنه دائر یازدیغی شرحی یحیی روجه دن عربجه یه ترجمه ایتمش ایدی .

[۱] ابو حیان ، ابو حامد مروزی حقنده « روایتی چوق ، درایتی خوش » دیور .

[۲] اسلام انسیقلوبدیسی

[۳] بارون قارادووو

[۴] ابن ابی اصیبعه ، ابن الفطی ، بارون قارادووو

[۵] فاکولته مجموعه سی صانی ، ۴ صحیفه ، ۵۴

مابعد الطبیعه « الحروف - الهیات » دینیر ایدی، چونکه ارسطو طبیعیاتدن صو کرا الهیاتی یازمش، بونی ده حروف یونانیه اوزره مقاله لره آیرمش ایدی. برنجی مقاله « الف صغری » ایله باشلا بور ایدی، الف صغری ای نقل ایدنه اسحاق بن حنین ایدی.

یحیی بن عدی [سوفسطیقا - حکمت موهه] پی [فوییطیقا - شعر] ی ارسطو شارحی ناو مسطیوسک [السماع و العالم] شرحی عربجه به ترجمه ایتدیکی کبی « منطق فلسفی » ایله « نحو عربی » آراسنده کی فرقی مبین قیمتلی بر اثر دها یازمش ایدی. بوندن باشقا « اجسامک جزؤ لا تجزادن مرکب اولدینی » اساسی مدافعه ایدن متکلمینک اقوالنی تزییف، نامتناهی نك وارلفنی انکار خصوصنده ردیه لر؛ مقولات عشره، امور عامه، کلیات خمس، ممکنک ماهیت و طبیعی و توحید نامری آلتند بر طاقم اثر لرده اورته یه قویمش ایدی. فارابی نك حلبده کی تلمیذی ابراهیم بن عدی ایله آره لرنده مناقشه جریان ایتش، بوبابده ایکی اثر قلمه آتش ایدی [۱]. یحیی یعقوبیلردن ایدی، چوق یازی یازار ایدی بر طاقم کتابلری استنساخ ایدردی، ایکی دفعه روایت تفسیر لیرینک اک کوزل، اک مهم و معتبری اولان ابن جریر طبری تفسیرینی یازمش، اطرافده کی ملوکه کوندرمش ایدی. حسابسز صورتده کلام کتابلرینی یازمش ایدی [۲]

داها اولکی نسخه ده فیلسوف ریاضی ابن الهیثم البصری نك خبر و یردیکی، وزیر او علی « ابوالقاسم عیسی بن الوزير علی بن عیسی بن الجراح » یحیی بن عدیدن فاسفه تحصیل ایتش ایدی.

ابوعلی عیسی بن زرعة البغدادی [۳۹۸]، یحیی بن عدی یه اک چوق ملازمت و مداومت ایدنلردن ایدی [۳]. ابو علی عیسی بن زرعه ارسطونک صو ک مترجمی ایدی [۴]، فلسفه ده ماهر ایدی. ارسطونک منطق کتابلری حقنده کی غرض و مقصدلری ایضاح حقنده اثر یازمش، ارسطونک « سوفسطیقاسنی » و « خیوان » کتابلرینی ترجمه ایتش [۵] ایساغوجی نك معناری، عقل، اخلاق، حقنده، بر چوق اثر لر یازمشدی. یہودیلری رد خصوصنده یازدینی بر رساله ابن عنایا الاسرائیلی طرفندن

[۱] ابن الفطی .

[۲] ابن ابی اصیبعه، ابن الفطی .

[۳] ابن ابی اصیبعه و ابن الفطی

[۴] صوان الحکمة

[۵] بارون قاراردووو

ردّه اوغرا دی [۱]. ابو علی عیسی بن زرعه ده استاذی یحیی بن عدی کبی یعقوبیلردن ایدی. بالذات فیلسوفن ابو حیان توحیدی نك «مقیاسات» ده تصریح ابتدکی ، صوان الحکمه ده مذکور اولدینی اوزره فیلسوف ابوبکر حسین القومسی [۲] ده یحیی بن عدی به ملازمت ایتش ایدی ، فلسفه بویوک برطبقه یی احراز ایتش ایدی. علوم اوائلده ید طولی صاحبی ایدی .

حکیم بدیهی ده اوزون مدت یحیی بن عدی به مداومت ایتش ایدی [۳]. فیلسوف ابو محمد العروسی برچوق زمان یحیی بن عدی نك درسده حاضر بولومتش ایدی [۴].

غایت ذکی ، فطین ، احاطه کلبه صاحبی ابوالخیر حسن بن سوارده یحیی بن عدیدن اخذ ایتش ایدی [۵].

ابو سلیمان محمد بن طاهر بن بهرام السجستانی نك شیخی ده یحیی بن عدی ایدی [۶]. بغدادده ، ذکر اولونان بوکی فیلسوفلر فارابی فلسفه سنی نشر وتعمیمدن برآن خالی قالمابورلردی .

ابو سلیمان السجستانی مملکتی اولان سجستاندن [۷] قالقوب بغدادده کلش ، بغدادده یحیی بن عدی و امثالندن فلسفه تحصیل ایتدکن صوکران نشر وتعمیم وظیفه سنی کورمتش ایدی . «ابو حیانی فیلسوف یابان ابوسایاندر» دینه بیلیر .

آل بویه دن عضدالدوله ابو سلیمان بک اکرام ایدر ایدی . ابو سلیمان السجستانی عضدالدوله به فلسفه نك مختلف فکله رینه دائر بر چوق رساله لر یازمتش ، ارسطونك کتابخی شرح ایتش ، قوای انسانیه نك مرتبه لرینه ، اجرام علویه نك طبیعتارینه ،

[۱] ابن ابی اصیبعه

[۲] قومه اصفهان کویلرندن برکویدر ، قاف مضموم ، میم مفتوحدر - صوان الحکمه ، قاموس .

[۳] صوان الحکمه ، مقایسه ۷۴ .

[۴] مقایسه ، ۳۲ ، صوان الحکمه

[۵] ابوالخیر بن سوارك دیگر برکنیه سی ابن الخوار ایدی سریانی لسانندن عربی لساننه

ترجه ایدرایدی . ابن ابی اصیبعه

[۶] طبقات اطبا ، مقایسه ، ۴۸

[۷] معجم البلدان ده بیان اولندیغنه کوره سجستان هراتك جنوبنده در ، اهل اسلام طرفندن فتح اولندیغنی زمان اهالیسی هیچ برکیرپی اولدیرله منسی ، اولان عامسنی شرط ایتشلر ایدی. چونکه کیرپیلر ییلانلری بیدکلرندن هراوده برکیرپی بولوندرلر ایدی .

منطقه دائر اثرلر یازمش ، فلسفه یه عائد تعلیقات ایله کندیسنه صورولان سؤاللر ایله جوابلرینی
مشعر مسائل مجموعه سنی ده قلمه آلمش ایدی . ابوسلیمان السجستانی نك شعرلری ده وار ایدی :
« الجروع يدفع بالریغیف الیابس »

فعلام اکثر حسرتی ووساوسی [۱]

شعری ایله

لذة العیش فی بهیمة اللذة لاما یقوله الفیلسفی [۲]

شعری اوجمله دندر [۳] .

ابوسلیمان السجستانی سجستان پادشاهی ابوجعفرک مصاحبلرندن ایدی ، ابوجعفری
سیاست عالمده چوق قوتلی بولور ایدی [۴] .

ابوسلیمانک برکوزی کور ایدی ، اوسته لك ابراش ، آلتلی ایدی ، کوزنده کی ، بدننده کی ،
قصورلری قویجه فیلسوفی خلق ایله اختلاطدن یقویمش ، اتروا طریقتی اختیاره مجبور
ایتمش ایدی . فیلسوفک نك کوزلیکی ، وجودینک ابراشلی بعضی هجوسویله یئلره سرمایه
اولوبوردی . نته کیم اسمی کچن بدیهی هجویه سنه شویله دیور ایدی :

ابو سلیمان عالم فطن ماهو فی علمه بمنقص

لیکن تطیرت عندرؤیته من عورموحش ومن برص [۵]

علمه مشتاق اولانلر فیلسوفک یوزینه باقازلر ، اوزینه باقازلر ، بدننه دکیل ، نفسه کوزلرینی
دیگرلر ، قوشه قوشه زیارتنه کلیرلر ایدی . اقامتکاهی علوم اوائل مراقلرینک ، فلسفه
طالبلرینک قرارکاهی ایدی . تلیدلری یانندن آیرلمازلر ایدی .

ابو حیان توحیدی نك الك بیوک استاذی ، اصل استاذی ابوسلیمان السجستانی ایدی . مع مافیه
ابو حیان داهایک چوق ذواتدن استفاده ایتمش ایدی . یحیی بن عدی ده بومیانده ذکر اولنه بیلیر .
اول امرده یحیی بن عدی نك مجلسنه دعوت ایدن بدیهی ایدی [۶] . تعبیری وجهله اعلام عصردن

[۱] قورو برچورهک ایله آجلاق دفع اولونجه نهیه داغ دورونم ، وسوسه لرم چوغاللی !

[۲] باشامه نك لدنی ، بهیمی لذته ، لذت جسمانیه ده در ، یوقسا فیلسوفک دیدیکی کبی لذت
عقلیه ده دکیلر .

[۳] ابن ابی اصیبعه .

[۴] صوان الحکمه .

[۵] ابوسلیمان عالم در ، فطین در ، علمده اکسک هیچ برشی یوقدر . فقط اوئی کورونجه قورقونچ

نك کوزلیکلندن ، بدننده کی ابراشلغندن باکا بر اوغورسزاق کلیور .

[۶] مقایسه : ۱۴ ، ۳۴

ابوالحسن محمد بن یوسف العامریدن ده چوق استفاده ایتش، دو قسائی مقایسه سنی اونک سوزلرینه
 حصر ایله مش ایدی [۱]. ابوبکر القومسی [۲]، ابوزکریا الضیمری [۳]، نوشجانی [۴]
 وزیر اوعلی عیسی بن علی [۵]، عیسی بن زرعه بن علی [۶]، ریاضیوندن مجتبی لقیله معروف
 ابوالقاسم الانطاکی [۷]، ابومحمد العروسی [۸] کی ذوات ده بومیانده ذکر اولونه بیلیر.
 ابو حیان توحیدی بو ذواتک یا مجلسلرندن و یا درسلرندن مستفید اولمش ایدی. مباحث
 علوم حقه غایت مفید بر اثر اولان «مقایسات» ی [۹] باشده ابو سلیمان سجستانی
 اولدینی حالده بو ذواتک اقوال و افکاری ایله مالا مالدر.
 ابو حیان (۳۷۱) تاریخنده ابوسلیمان بن فیلسوفک (ارسطونک) کتاب النفسی او قوش
 ایدی [۱۰].

ابومصائبک بغدادده نفی — ابو حیان توحیدی، بغدادده کی حیاتی کتب و رسائل استنساخی
 ایله قازانیورایدی [۱۱]، بومیانده فیلسوف شهریحی بن عدی نک صنعتداشی اولویورایدی [۱۲].
 بغدادده الیوم ضایع ایدیلن اثرلرنده افاده ایتدیکی طاشقینلق نتیجه سنده (۳۵۲) تاریخنده
 معزالدوله نک وزیر ابومحمد حسن بن محمدالمهلجی (۳۵۵ ویا ۳۵۲) طرفندن بغداددن
 نفی ایدلدی. اول امرده خراسانده، عضدالدوله نک معلم و مربیسی اولان ادیب حکیم ابوالفضل
 ابن العمیده مراجعت ایتدی. مشارالیه تقدیم ایتدیکی مکتوبی بالاآخره نشر ایتدیکی
 اوزره بلاغتک بر موده لی کی ایدی. ابو حیان توحیدی (۳۶۷) تاریخندن (۳۷۰) تاریخنه

[۱] مقایسه : ۲۰ ، ۴۱ ، ۹۰

[۲] مقایسه : ۶۹ ، ۹۸

[۳] مقایسه : ۱۸ ، ۳۳ صاد ویا ضاد ایله در . صاد ایله صیمری میمک ضمیمه ویا حیدر وزنده
 «صیمر» مذهبدر که ایرانده بر بلده ، بصره ده بر شهر آیدر صیمره یه ده نسبت اولونا بیلیر .
 صیمره ایرانده بر بلده ، بصره ده بر ناحیه نک آدی در . یازمه نسخه لرده ضاد ایله در .

[۴] مقایسه ۳۶ ، ۱۰۶

[۵] مقایسه ۹ ، ۴۹

[۶] مقایسه ۱۰۳ ، ۳۷ ، ۳۸

[۷] مقایسه ۸

[۸] مقایسه ۳۲ ، ۳۳

[۹] کاتب جللی

[۱۰] مقایسه ۶۱

[۱۱] اسلام انسیکلوپدیسی

[۱۲] ابن الفطی .

قادر «ری» ده ال بویه وزیری ابوالقاسم اسماعیل بن عبادك یاننده یاشادی . ابوحيان توحیدی استساخت صنعی سایه‌سند اسماعیل بن عباددن عطیه آلمایوردی .

ابوحيان توحیدی صوکرادن ، نمون اولمادینی هرایکی وزیردن اوج آلمغه قالمقشدی . یازدینی رساله‌ده هرایکی‌سندیلنی اوزادییور ، برطاقیم هجویه لر ایله خطالرینی میدان قویویور ایدی . ایکی جلد اوزره یازدینی « ذم الوزیرین » ویا « مثالب الوزیرین » ده هر ایکی وزیر اوزینه یوکلندکجه یوکلنیور ، فیصله‌لرینی صایوب دوکیور ، شهرتلی اولان بوتون فضائی سلب ایدیور ، علیهلرنده مبالغه کیریشیور ، انصافی الدن برقیور ایدی [۱] .

ابن خلکان « مثالب الوزیرین » حقنده حذر واجتنابی توصیه ایدیور ، « اوقویان کیمسه‌نک احوالی ترسنه دونه‌ر » دیور . بونکله قالمایور ، بوحالی نفسنده بیله تجربه و مشاهده ایتدیکنی ، اعتماد ایتدیکی ذواتده عینی ایله حصوله کلدیکنی حکایه ایدیور .

ابوحيان توحیدی‌نک تصدیقه کوره مقایسات رجالتدن ابوبکر القومسی علمده انکین بردکزه ، پارلاق برچراعا ایدی بونکله برابر صوگ درجه زو کورت ایدی ، بختسز ایدی . شانلی و شرفلی ذوات یاننده پک اعتبارلی ایدی ، بالعکس عوام آراسنده دینده مهم ایدی . برکون یانه یاقیله « بنم قادر دنیاده بختسز یوقدر ، دجله نه‌رینه ییقانمق ایچین کیره جک اولسه صویی چکیلیر . اووده طوپراق ایله تیم ایتک ایسته‌سم طوپراق ، مرمر و یاصماقی طاش کبی قاص قاتی ، دوم دوز کسلیر » دیر . بونک اوزرینه ابوحيان توحیدی بویکی وزیره مراجعت ایتلرینی تکلیف ایده . عالی جناب فیلسوف بوتکلیفی رد ایده ، « فقر و ضرورت زحمتلرینی چکمک جاهلارک ، تکه‌لرک قاتیلقلرینه قاتلانمقدن ؛ شدت و ثقلته قاتلانمق ، ثقیل کیمسه‌لرک یوزینه باققدن اولادر » جوابی ویرر .

ابوحيان توحیدی اوج سنه ظرفنده ابن عباددن بردرهم بیله آلامش ، (۳۷۰) سنه‌سند ییه‌جک ، یینه‌جک برشی اولمقسزین «ری» یی ترک ایتمش ایدی .

روایت کوره سوء عقیده‌سندن ابن عباد اصلا خوشلانمایوردی ، حتی جزایه چارپاجق ایدی ، ابوحيان کیزلیجه (ری) یی ترک ایتمش ایدی .

ابوحيان (۳۷۵) تاریخنده صمام الدوله‌نک وزیرلری ابن سعدان ایله عبدالله بن العریض- الشیرازی‌نک یانلرنده کوریلور [۲] .

[۱] ابن خلکان . .

[۲] اسلام انسیکلوپدیسی

ابو حیانك بفراده عودتی — ابو حیان توحیدیك صوك حیاتی یکیدن بغدادده قعر و ضرورت ایچنده کچمش ایدی . مشارالیه آخر عمر نده کتابلرینی جایر ، جایر یاقش ایدی . ارتحالندن صوگرا قدر و قیمتی بیلنمیه جك ظننده بولونه رق کتبخانه سنی آتسه ویرمش ایدی [۱] .

ابو حیان صوفیك بوحالنی چیر کین کوردهن قاضی ابوسهل علی بن محمد صوفیمزه برقییخنامه کوندرمه ده کچیکمدی . ابو حیان صوفی تقییخنامه یه قارشنی اوزون اوزادی یه یازمش اولدینی نجوابده بر طاقم عذرلر درمیان ایدیور ایدی . آرالرنده یکریمی سنه یاشادیغنی بغداد اهالیسنگ اهاللرینی بهانه ایدیور ، کتابلرک فائده کورده جکلرینی ده اومماور ؛ برطاقم قدمانی اوک ایاق کوسترمکی اونوتمماور ایدی : « ابو عمرو بن العلاء کتابلرینی طوپراغه کومش ، داود الطائی ایسه دکره آتمش ایدی . یوسف بن اسباط کتابلرینی بر مغاره یه طیقمش ، قاپوسنی صیم صیقی قاپامش ، ابو سلیمان دارانی ده بوتون کتابلرینی بر فیرینه قومش ، اوراده یاقش ، سفیان ثوری بیک جزء یرتوب هوایه آتمشدر » [۲] .

(۴۰۰) تاریخنده یازمش اولدینی « الصداقه والصدقه » نك دیباچه سنده خلقدن شکایت آمیز سوزلری وار ایدی .

وفاتی — ابن فارسك بیاننه کوره وزیر مهلبی سوء عقیده سنندن ناشی ابو حیان توحیدی نی آراشدیرمش ، ابو حیان قورقوسندن کیزلنش ، کیزلی بر یرده ایکن ارتحالی وقوع بولمشدر . ابن فارسك ایتدیکی وزیر (۳۵۵ ویا ۳۵۲) تاریخنده وفات ایدن وزیر مهلبی اولمایاجق .

بارون قارادووو تاریخ وفاتی (۳۸۰ ویا ۴۰۰) تاریخلرنده اولمق اوزره تردید ایله بیلدیریور . کاتب چلبی ایسه تردیدسز (۳۸۰) سنه سنی کوسته ربور . مطبوع « مقایسات » رساله سنده ینه تردیدسز (۴۰۰) تاریخنی یازیلیور . بالذات ابو حیان توحیدی سکسان ایکنجی مقایسه ده (۳۹۱) سنه سنده استاذی ابوسایمان محمد بن طاهر بن بهرام السجستانیك مجلسنده حاضر بولوندیغنی ، حتی « الصدیق والصدقه » رساله سنده (۴۰۰) تاریخنک رجب آینده بر حیات اولدیغنی تصریح ایدیور .

بو بیاناتدن آکلاشیلیور که کشف الظنون صاحبی کاتب چلبی مرحوم بو ایکی کتابی کورمه مش ، ویا کورمش ایسه ده ذهول ایتمشدر بارون قارادووونك تردیدی یازمسی ده

[۱] معجم الادبا

[۲] یاقوت حموی

«مقیاسات» ایله «الصدیق والصدقه» بی مطالعه ایتدیکنه دلالت ایدر. بویایده دوغروسى (۴۰۰) سنه هجریه سنک رجبندن صوکر اسکسان یاشی کچمش اولدیغی حالده وفات ایتمشدر. [۱]

§ — مفسر، ادیب، فقیه اولان ابو حیان اندلسی (۷۴۵) تاریخنده وفات ایتمش ایدی. تورکجه مزه خدمت ایدن ذات، بو ایدی. (۱۳۰۹) استانبولده طبع اولونان «الادراک اللسان التری» بو ذاتک اثری ایدی.

۲ — آناری

ابو حیان توحیدی نك برچوق اثرلری وار ایسه ده بو کون بویوک برقمی ضایع اولمشدر. معجم البلدان، طبقات کبری، وفیات الاعیان و اسلام انسیقلویدیسنده کوریلن اثرلری شوندر:

- ۱ — الصمدیه والصدقات | بویایی رساله (۱۳۰۱) تاریخنده استانبولده الجواثب
- ۲ — علوم مقننه بر رساله | مطبعه سنده طبع اولونمشدر.

۱ — ابو حیان «صوفی الصدیق» والصدقه ده بسیط بر اسلولوی تقلید ایتمش، صداقت، صدیق حقنده بر چوق شکایتلر ذکر ایله مشدر. ابوبکر الحواریمیدن شونی نقل ایدیور: «الهی! کساده اوغرایان وفاء چارشوسنی ایشلت. فساده اوغرایان انسانلرک قلبنی دوزه لت. عقل هلاکه دوچار اولدیغی کبی جهلده هلاکه دوچار اولماقجه، علم مزاره کومولدیکی کبی نقص وجهلده مزاره کومولمه دیکجه جانمی آله». عسجدیدن شویله نقل ایدیور: «صداقت یر یوزندن قالمش، وفاء دنیلان شینک اسمی وار، حقیقتی یوق».

ابو حیان توحیدی منظوم و منشور بر طاقم سوزلر ایله «انسانلر آراسنده تعارف قلامش، تملق تمامیه یا بلمش صدیق طلبی اوغورنده بهوده اوغراشیلماسون» کبی سوزلری آجی برلسانه بیلدیریور. «اذا قل مال المرء قل صدقه» وضاعت علیه ارضه و سماؤه «یتنی ده علاوه ایدیور، [۲] بر طاقم مکالمه لردن بحث ایله یور. بوراده بر معتاد اک زیاده، استاذی ابوسلمان محمد بن طاهر السجستانی نقل ایدیور. صوفیه نك، فلسفه نك، ادبانك، اکابرک سوزلرینی آری آری بیان ایله یور. «الصدیق ولصدقه ده» بر طاقم احادیث مرویه ده واردر.

[۱] اسلام انسیقلویدیسی.

[۲] کشتی نك مالی آزری دوستی ده آزدرد. آرتیق اوکا یر، کؤک طار کلیر.

۲ — اصناف علوم حقه کی اوافاق رساله ایسه اون علمدن باختر : فقه ، سنت ، قیاس ، کلام ، نحو ، لغت ، منطق ، نجوم ، حساب ، هندسه ، بلاغت ، تصوف .
تصوفی « اشارات الیه ، عبارات و همیه ، اغراض علویه ، افعال دینیہ ، اخلاق ملوکیہ آراسنده دور ایدر » دیه تعریف ایدیور .

ابو حیان توحیدین اولده فیلسوف ابوزید احمد بن زید البلیخی ده اقسام علوم حقه بر رساله یازمش ایدی .

معاصر لرندن ابو الحیر حسن بن سواركده « الصدیق والصداقه » نامنده بر کتابی وار ایدی .

۳ — مقایسات — مقایسات مختلف فلسفه موضوعلرینه عائد مکالمه لرك نتیجه لرینی حاویدر .
ابو حیان توحیدی بومکالمه لرك هپسنده حاضر بولمشد . باشلیجه سوز سویله بن استاذی ابوسلیمان محمد بن بهرام المنطقی در . ابوالحسن العامری ، ابوبکر الخوارزمی ، ابوبکر القومسی ، ابوزکریا الضیمری ، ابواسحق الصابی ، یحیی بن عدی ، ابوالحسن الحرائی ، نوشجانی ده سوز سویله ینلردن ایدیلر .
مکالمه لرك قسم اعظمی منطق و مابعد الطبیعه یه عائددر . مقایسات دردنجی عصر هجریده بغداد متفکر لرینک نه دوشوندکلرینی ، ابو حیان و معاصر لرینک فکر ساحه لرینی ، اسلام مدینتنده انکشاف ایدن علوم و فنونده کی ترقیاتک درجه لرینی کویسته ریر . بوندن ناشی تاریخ فلسفه ، خصوصاً اسلام فلسفه سی تاریخی نقطه نظرندن پک مهم بر ائردر . [۱]
ابو حیان توحیدی دن صوکر ا بومسلك تعقیب اولونمشد . حریری مقایسات مسلکته سلوک ایتش ظن اولونویور [۲] .

مقایسات غایت نادر بولمقله ملک الکتاب میرزا محمد الشیرازی بومبایده اعتنا ایدرک طاش باصمه سی ایله طبع ایتشد . مطبوع نسخه یوز بویوک صحیفه در . یکریمی اوچنجی صحیفه یه قادار (ی) ایله « مقایسات » اوندن صوکر ا (ب) ایله « مقایسات » دوشمشد . معجم الادبانک یازمه نسخه سنده (ب) ایله در . اسلام انسیقلو پدیسنده تردد ایله کویستلمشد .

مقایسات یوز آلتی مقایسه دن عبارتدر . مهم پارچه لری بروجه آتی تلخیص اولونور .

۱ — برنجی مقایسه نفس انسانیه نك شواغل بدنیه دن تطهیری حقه ابوسلیمان المنطقی نك سوز لرینی بیلدیریور ، « بالاعتبار تظهر الاسرار » [۳] جمله سیله باشلایور . « انسان

[۱] اكتفاء النوع

[۲] كشف الظنون .

[۳] طیش یوزندن ایچ یوزینه کچمکه سرلرمیدانه چیقار .

کندی حقیقتک کماله ، تفسک سعادتنه ، ذاتک تصفیة سنه ایره بیلیمک ایچون آنجق نفسی بدن کیرلرندن تمیزله جک ، هوا و شهوتدن تمامیه کسپله جک ، داداندینی کوتو عادتلی براقه جق ، هلاکنی موجب اوله جق یوللردن بوجاق بوجاق قاچه جق بر طریقه سلوک ایتمک لازمدر .

بومقایسه ده تمامیه تورک فیلسوفی ابوالنصر فارابی نک روحی کوریلدور . نته بیکم مشارالیهک دعاستنده شوسوزلری وارددر : « الهی ! بنی شقاوت و فنا علملرندن قورتار ؛ بنی اخوان صفادن ، وفا کارلردن ، علویاتده ساکن اولانلردن قیل . الهی ! شهوت بشریه به محبت ، قولکی یکدی ، آرتیق عصمتکی بوقاریشلیق ، بوبولاشقلغه قارشى باکا برقالقان یاپ . الهی ! بنی دورت طبیعتک (حرارت ، برودت ، رطوبت و یبوستک) اسارتندن قورتار ؛ بک کنیشن اولان ساحه که ، بک یوکسک اولان جواریکه نقلایت . الهی ! نفسمدن جهل و ضلال ظلمتلیرنی آج ، طبیعت بولانیقلرینی تمیزله . »

ب — ایکنجی مقایسه نجوم حقه ده در ، « دیکر علومک فائده لری اولدینی حالدہ نجومک نه به فائده سی یوقدر ؟ » مسئله سی ابو حیان توحیدی ، ابوالحسن علی بن القفطی نک افاده لری وجهله منسوب اولدقلری علملرده تک ، علماً یوکسک اولان ذواتک حضورلریله ابو سلیمان السجستانی نک مجلسنده جریان ایتمش ایدی بو مجلسده ابو زکریا الضیمری ، نوشجانی ، ابو محمد العروسی ، المقدسی ، ابو بکر قومسی ، غلام زخل ابوالقاسم عبیدالله بن الحسن بولونیولردی . نجومدن ماعدا علملرده منفعتلر میدانده در . بو علملر اولماسه انسانلر برچوق منفعتلردن محروم قالیرلر ؛ نظام اجتماعی بوزولور ، کیدر . فقط نجوم نه به یارار ؟ بونک اصلی ، استاری یوقدر . نهایت بر حادته حقه ویردیکی خبر دوغرو چیقور دیکلمی ؟ فقط الندن نه کلیر ؟ حادثه نی باشقا بر حادته چه ویره بیلیرمی ؟ بر جسمی باشقه بر جسم حالنه قویابیلیرمی ؟ کله جک فلاکتی قالدیره بیلیرمی ؟ وقوع بوله جق بر شئی بوزابیلیرمی ؟ اصلاً منجم هزیمتی ظفر ، دشمنی دوست ، دوستی دشمن ، اوزاغی یاقین ، یاقینی اوزاق یاپاماز ؛ بریأسی امیدو دوشوره مز ، بر عقدی بوزاماز ، پیشمش آشه صوقاناماز . بوقادار حقیقتیلردن ، زحمتلردن صور کرالندن برشی کله مز . « کبی سوزلر سویله ندی . سوزی اوزاندقچه اوزاندیلر ، نهایت نوشجانی طایانامادی ، « ارقاداشلر ! سوزی قیصه طوتون ، مقصده یاقلاشک ، سوزی اوزامق فائده ویرمه یور ، انسان بوقادار سوزلر آراسنده بوغولوب قالیور ، احکام صحیح اولورمی اولمازمی ؟ بوکا جواب ویرک » سوزینی صرف ایتمدی . بونک اوزرینه

حساب و نحو موده ید طولی صاحبی اولان غلام زخل شویله جواب ویردی: «احکامک صحت و بطلانی آنار فلسفه متعلق اولور. زمان اولور که دقیق نقطه لرینه وارلسه بیله ینه فلکک شکلی احکامک صحتی اقتضا ایتمز؛ بعضی کره بو شکل زائل اولور، احکام باطل اولما یا جق بر زمان کلیر؛ باشقا بر زمانده ده احکامده صواب و یا خطا چوق اولور. آرتیق ناصیل قطعی بر جواب ویرله بیلیر؟»

غلام زخل بو سوزینی ابو سلیمان السجستانی به بکندرمش ایدی. ذاتا ابو سلیمان منطقی نک دوستی ایدی، محاضره سنده بولونور ایدی [۱].

۶ — او چنجی مقایسه اخلاق حقنده در. وزیر ابن سعدانک حضورنده عیسی بن شیف الرومی کبی بر طاقم مشایخ نصاری حاضر بولونمشلر ایدی. «اخلاقی تهذیب و تطهیر ایتک، تعدیل ایله مک متعسر میدر؟ متعذر میدر؟ کوجا کله می حاصل اولور؟ یوقسا حصولی ممکن دکیل میدر؟» مسئله سنی قونوشور لر ایدی. سوزلری حشویات ایله طویش ایدی. ابو حیان توحیدی مسئله نک زبده سنی. «اخلاق نه اصلاحی زیاده سیله امید ایتلی، نه اصلاحندن بوتون بوتون امید کسملی.» شکلنده خلاصه ایدیور، داها صوکر ایدیور که بز، جوهر دلکی مدح ایدر، خلقی اوکا تشویق ایله بر طاقم آدم لر کوردک که کندیلری اصلا جوهر دکیلدر. فنالقلری قینان بر طاقم آدم لر واردر که کندیلری اونو ایشلر طورور لر. قیصه سی خلق (خوی) خلق (یارادیش) طاریسنه، اور کوسنه کوره در.»

۷ — دردنجی مقایسه خلق آراسنه ناموس الهی نک وضعی حقنده در. ابو حیان صوفی بوراده ابن مقداددن ایشندکلرینی برر برریان ایدیور. بو مقایسه تمامیه فارابی نک افکارندن اقتباس اولونمشدر. معلومدر که فارابی سیاستده حکومت دینه طرفداری ایدی [۲].

۸ — آلتنجی مقایسه حکمانک «الفاظ سامعه به تأثیر ایدر. مؤثر اولور، مختلف اولونجه داها طاتلی اولور، بالعکس معانی نفسه تأثیر ایدر. متحد اولونجه داها طاتلی اولور، سوزلرینی ایضاح حقنده در.»

ابو حیان توحیدی بونک معناسنی تعبیری وجهله علوم اوائلده وفلسفه ده یوکسک طبقه ده بولونان ابوبکر قومسیدن صوربور. ابوبکر قومسی ده خلاصه شو جوانی ویرور: «الفاظی دوین سامعه در، سامعه حواسدن بری در. حواس آیری آیری محسوس

[۱]: اخبار الحکما

[۲]: ادبیات فا کولته سی مجموعه سی صایی ۶ صفحه ۶۹۰.

ایسته؛ معانیدن مستفید اولان نفس در . نفس ایسه آری آری شیلردن خوشلاماز ، وحدت ایسته .

ابوبکر قومسی نك بوسوزی بو کونده یاشایور : « معرفت فلسفیه تمامیه برلشمش » دینهن معاصر فیلسوفلریز دعوالرینی آنجا اوبکر قومسی نك جوابیه اثبات ایدیورلر . و — اوتخی مقایسه الهیاته دأردر : ابوزکریا الضیمری ابوسلیمان السجستانی یه شویله بر سؤال صوریور : باری تعالی نك فعلی بالضروره ویا بالاخیار اولما نیجه ، ناصیل بر فعل اوله بیلیر؟ هوانك کونشدن ضیادار اولماسی کبی ضروری اولمادیگی کبی بزم فعلمز کبی اختیاری ده دکیلدر . اختیاری ویا ضروری اولمایان بر فعل معقول دکیلدر . معقول اولمایان بر شی مقبول اولاماز . ابوسلیمان بوکا قارشى شویله بر جواب ویریور :

« اولین فلاسفه نك بویوکلرینه کوره باری تعالی اختیاردن اشرف اولان بر نوع فعل ایله ایشله . بونوعك بزم یا نمزده اسمی یوقدر . چونکه زاعیاننی ویا بکزرینی بیلدیکه زشیلرک اسم لرینی بیلیرز . برشی معدوم اولورسه اسمی ده معدوم اولور . اسم عینك فرعیدر . اصل بولونما نیجه فرع ده بولونماز . بونده هیچ برشبه یوقدر ... برهان ایله ثابت درکه جناب حَقك فعلی اضطراری دکیلدر ، چونکه اضطرار عاجزك صفتی در . اختیاری ده دکیلدر . چونکه اختیاردی قوتلی برانفعال وارددر . فلسفه ایله راز الفت ایدن بوندن شبهه ایتمز بو حالده جناب حَقك فعلی اسم ویریه میه جك قادار داها عالی ، داها شریف بر نوع ایله اولور . »

ابو سلیمانك بو جوابندن اکلایشیلور که هنوز اوزمانلر فلاسفه باری تعالی بالایجاب ایشله ر « دیمه بورلر ایمش . نته کیم قارابی « عیون المسائل ده » اشیانك واجیدن صدوری قصد طریق ایله « دکیلدر ، بالطبع ده دکیلدر دییورده بالایجاب دیمه بور [۱] . بالآخره فلاسفه جناب باری یه فاعیل موجب دیمشله ، متکلمین فاعلی مختار تعبیرنده ثبات ایتمشله ایدی . فلاسفه عندنده جناب حق موجب بالذاتدر : فاعلیتنده تامدر . وارلق ایچین استعدادی تام اولان شی ، قدرت و مشیتدن خالی اوله رق قصد و طلب باعث اولمق سزین ، جناب حقدن بالایجاب صادر اولور ، بونکله برابر معلوله علمی تعلق ایدره . اللهك فاعلیتی اضطراری ، مجبوری بر فاعلیت دکیلدر . متکلمینه کوره جناب باری فاعل مختارددر . فعل ده ، ترکده صحیح در . عالمی ایجادده ، ترکده صحیح اولور . سلفیه عندنده دیله دیکی شئی مشیت و قدرتی ایله واجب قیلارده مشیتك وجودیله واجب اولور . بو حالده جناب حق هم مختار ، هم واجب اولویور .

ز — اون برنجی مقایسه ده مذاهب و مقالات و نحل و آراء مناسبی ایله مهم بر نقطه یه تماس اییدیور: ابوالخطابك «خاطرات» الفاظ، اراء و مقالاتك مزاجه، طینته، هوایه، خلاصه عناصره نسبتی وارمیدر؟ « دیه ایراد اییدیکی سؤاله ابو اسحاق الصبائی «اوت» قوی بر نسبتی، شدید بر علاقه سی، متین بر ارتباطی واردر. بونك ایچین خلقك بر حالده، بر یولده او یوشوب برلشمه لرینه امکان یوقدر. طبیعت هر شیئه، قبول و استعدادینه کوره صورتی ویرر. صورتك اختلافی ده ماده لك اختلافندن ناشی اولور « جوابیله بو کونده فلاسفه جه قبول اولونان بر حقیقی بیلدیریور.

ح — اون اوچنجی مقایسه ده فلاسفه مذهبی موجبجه یحیی بن عدی « علت معلولدن اولدر، اونده زمانك تأثیری یوقدر » دعواسنی ایضاح اییدیور.

ط — اون دردنجی مقایسه ده مبادیدن بحث اییدیور: — « جوهر » ك مبدئی صورت ایله ماده، « كم » ك مبدئی نقطه ایله وحدت، « کیف » ك مبدئی سکون ایله حر که در. — دعواسنك ایضاحنی دوغروندن دوغرویه یحیی بن عدیدن دیکله یور. یحیی بن عدی بوتون بو مبادی یی، علوی و سفلی لك اوائلی کویسته ریور، بو درس [۳۶۳] سنه سنده ویریلیور، درسده بدیهی، عروضی ده حاضر بولونیور لر.

ی — اون یدنجی مقایسه ده حسن بن سوار بن الحمار البغدادی لك حق و باطل حقنده کوزل بر فکرینی نقل اییدیور: « حق اعتقاد ایدن لك چوقلغنی ایله حق اولماز، آزلی ایله باطل اولماز. باطل ده بویه در. اکثریت حق، اقلیت باطلی کویسترمن. شو قادار که فضلانك اتفاقی سبق ایدن بر رأی تقدیم و ترجیحه، تعظیم و اختیاره لایق ظن اولونور. »

یا — اون دو قوزنجی مقایسه ده ابو سلیمان دن نقلاً موسیقی لك نفسده یاپدینی تأثیردن بحث اییدیور.

یب — یکرمنجی مقایسه عقلی روحیانه دائر در. اهل حکمتدن مانی مجوسی لك « تولد کدن صو کرافسك حالی ظن و وهمه بنا اولونیور، انسانك تولد کدن صو کرا حالی معلوم اوله ماز. سؤالنه اعلام عصر دن ابوالحسن محمد بن یوسف العامری لك ویردیکی جوابی نقل اییدیور. ابوالحسن العامری نفسك مجرد بر جوهر اولوب مزاجه تابع اولمادیغنی، انسان تولد کدن صو کرا فساده اوغرامایه جغنی، باقی قاله جغنی، اوزون اوزادی یه ایضاح اییدیور نفسك حالی بیلدیریور.

مانی عجوسی الیوم شایع اولان اثباتیه مذهبی اورتابه سوردیکی حالده ابوالحسن العامری
ینه بو کونکی روحیون مذهبی ایله مقابله ایدیور .

بج — یکریمی ایکنجی مقایسه ده منطق ایله نحو آراسنده کی مناسبتدن بحث ایدیور .
ابوسلیمان السجستانی به « بن منطق ایله نحو آراسنده بیوک بر مناسبت ، یاقین بر مشابہت
کور یورم ، آرہ لرندہ نه فرق واردر ؟ » سؤالی ایراد ایدیور ، استاذ حکیم خلاصہ شو جوابی
ویریور : « نحو منطق عربی ، منطق نحو عقلی در . منطقجی نک مطمح نظری معانی در . بونکله برابر
معانی به دلالت ابدن الفاظک بوزوق اولماسنه قائل اولماز . نحوجی نک مطمح نظری
بالعکس الفاظدر . اوده الفاظک دلالت ایتدیکی معانی نک بوزوق اولماسنه راضی دیکلدر .
نحو عادت عربیه مقصوددر ، منطق بوتون عقلانک عادتیه شاملدر . نحو ده شاهد عرف ،
منطقده شاهد عقلدر ، بوبله جه نحو مقصور ، منطق مبسوطدر . نحوک دلیلی طبیی ،
منطقک دلیلی عقلی در ، نحو طبایع عربده اولانی آراشیدر . اوکا اختلاف عارض اوله بیلیر .
منطق نفوسک عزیزه لرندہ اولانی آراشیدر ، دائماً ائتلاف اوزره اولور . نحو
احتیاج منطقہ احتیاجدن داها زیاده در . نه کیم سوزہ احتیاج بلاغته احتیاجدن زیاده در .
نحو ، انسانک اک اول بحث ایتدیکی برشیدر ، منطق ایسه انسانک اک صوک آرادینی شیدر .
هر انسان بالطبع منطقجی در ، شوقا دار که اهل ایله کندنده اولان شیئی استنباطدن غافل اولور .
فقط هر انسان بالطبع نحوجی دیکلدر . نحو ده کی خطا لحن ، منطقده کی خطا ، امتناعدر .
نحو معنایی لفظ ایله ، منطق معنایی عقل ایله تحقیق ایتکدر . نحو شکل سمعی ، منطق شکل
عقلی در . نحوک متقوم اولماسی ایچین منطقدن استعاره ایتدیکی شی ، منطقک صحیح و مستحکم
اولماسی ایچین نحو دن استعاره ایتدیکی شیدن داها چوقدر . منطق عقلک عیاری ایچون
بر طارتی ، نحو لفظی اولچمک ایچین بر اولچکدر . »

ابو سلیمان المنطقی بر کرده نحو عربی ایله نحو یونانی حقنده شویله بر جواب
ویرمشدی : « نحو العرب فطره و نحو ناطقة یعنی عرب نحوی فطری در ، فطرت اثریدر ،
فطنت اثری دیکلدر . بزم نحو من ایسه فطنت اثریدر ، [۱] .

ید — یکریمی بشنجی مقایسه تجربی روحیاته عائددر ابو حیان بوراده ابو سلیمان
نقلاً معرفتی « ظن ، وهم ، حدس ، عقل ، یقین ، شک ، غالب سابق ، الهام ، احساس ،
خاطر ، سائح ، لائح » قسملرینه ایدیور .

یه — یکرمی آلتنجی مقایسه ابو اسحاق صابئی نک ، رؤیاسنده ثابت بن قره الحرانی کوردیکندن باحث در . بومقایسه ده شوسوزلر وارد در : « یقظه حالی اویقو حالیدر ، بالعکس بالفعل اولان رؤیا یقظه حالیدر ، حس بزه غلبه ایتمکله بز عکسنه قائل اولمشز . آرتیق حسدن اوزاق دوشوب عقله یاقلاشملی . »

بو — یکرمی دوقوزنجی مقایسه ده نوشجانی دن نقلاً فاعل اول اولان حق تعالادن بحث ایدیور « افعالنده ، غرض ، مراد ، اختیار ، توجه ، عزیمت کبی شیلر یوقدر » . بومقایسه ده الهیاته عائد اولوب اونجی مقایسه نک تمه سی اوله بیلیر .

یز — اوتوز دردنجی مقایسه ده بدیهی دن نقلاً موجودی حسی ایله عقلی قسملرینه آریور .

یح — اوتوز بشنجی مقایسه ده تکافؤ ادله یه قائل اولان ابو اسحاق النصیبی نک معاد جسمانی حقنده کی شبه لرنی ایراد ایدیور . ابو سایمان منطقیدن نقلاً معاد حسی یه وارد اوله حق اعتراض وشبه لرك معاد عقلی یه وارد اوله مایاجغنی ایضاح ایدیور .

یط — اوتوز آلتنجی مقایسه ده نوشجانیدن نقلاً حق اولک ، باری تعالانک ، اشیانک منبجی اولدیغنی ، اشیانک حق اولدن فیضان ایستدیکنی بیان ایدیور .

ک — اوتوز دوقوزنجی مقایسه ده ابو حیان ، استاذی ابوسلیمان شویله بر سؤال صوریریور : عاقل لیب ناصیل اولویورده پشیمان اوله جنی بر فعلی ایشله یور ؟ ناصیل اولویورده مروتی ایله تیکسیندیکی دینی ایله کریه کوردیکی ، عقلی ایله ممنوع اولدیغنی ، عادتیه خوشلانمیدینی برایشی یاییور ؟ عقل کبی ایله النده بریولار ، برحاکم واریکن ، اختیار واستطاعتی الله ایکن نه اولویورده بویله بر فعل الندن صادر اولویور ؟ . استاذ ابوسلیمان المنطقی بوسؤاله حکیمانه جواب ویریور : « اختیار ، استطاعت ، قوت ، قدرت ، رأی ، رویت ، شهامت . الخ هب بونلر انسانک ملکی دیکلدر که دیلیدیکی یره چویره بیلسین ، ایسته دیککی کی قوللا نابیلسین . بلکه بونلر مالکی طرفندن انسانه بطریق التملک ویرلمشدر . اگر بونلر انسانک دوغروندن دوغروه ملکی اولسایدی انسان عمرنده ندامت ایده جک برایش ایشله مز ، آياغی قایاجق برآدیم آتماز ، بولدن چیقماز ، صیقتی ویره جک برحاله دوشمز ، درد کورمز ، شاشقین شاشقین کریسین کریه دونمز ایدی . فقط بونلر مالکی طرفندن تملک اولونمقله بعض بقایا مالک الملك یاننده قالمشدر . مالک الملك نه وقت فعلنک تمامنی دیلر سه فعلنی تمام ایده جک برشی ایله اوکا امداد ایده . شونک ایچین که انسان

نفسنده مستقل ، قدرتی کامل ، مالکک مملکتندن مستغنی کبی برظن حاصل اولماسون .
ربوبیتک ایجاب ، عبودیتک اقتضا ایتدیکی بودر .

ابو سایانک بو جوابندهده فارابی نك روحی واردر . نته کیم « فصوص الحکمه » ده
خیر و شر هر نه وارایسه هپسی اراده ازیله دن منبعث اولان اسبابه اسناد ایدر « دیور [۱]
فیلسوفز ابو حیان توحیدی بوجوابی اهل دیانتیه لایق کوربور ، فیلسوف ابوسایان
منطقی به یاقیشدیرامایور . فقط ابوسایان سجستانی ابو حیان توحیدی نك تعجیبی ازاله ایدیور :
[حکمت دیانتک مولدی در ، دیانتده حکمتک تتممی در . فلسفه نفسک صورتی ، دیانت
نفسک سیرتی در . برده سن یا کا شیخکز صوفی حضر میدن « دوواقرچوق ، کلین بردر »
سوزینی خبر ویرمشدک . آرتیق تناقض قلعمش ، مناقات دوشمشدر] .

ابوسایان سجستانی بوجواب ایله بک مهم بر مسئله یه تماس ایدیور ، دین ایله فلسفه یی بر برینه
دشمن کورمه یور . نته کیم بو کونده بوفکر حاکم در ، دین حیطه سی باشقه ، فلسفه حیطه سی ینه
باشقادر . قلود برنارک « عملیاتخامه کیرنجیه عبادتخانه مک قابوسنی قاپارم » سوزی عادتاً امثال
مضروبده دن صایله بیلجک ایدی . شالینغده ایکی ضدی بر مبدأ عالیده برلشدیریبور ایدی .
اسلام فلسفه سی قرآنی آرقایه آتامش ، الفاظ قرآنیله اصطلاحات فلسفه یی تلفیق
ایتمشدر [۲] .

کا — قرق برنجی مقایسه ده ابوالحسن العامریدن نقلاً عقل ایله حسی مقایسه ایدیور ،
حسک حیطه سی طار بر ساحه ، عقلک حیطه سی ایسه بک کنیش بر ساحه اولوبور . حسک
کوره مدیکنی عقل کوربور ، حس جسمی ایله ، عرضی ایله ظاهر اولان ساحه ده ، عقل
ایسه ذاتی ایله ، جوهری ایله باطن اولان ساحه ده جولان ایدر .

کب — قرق ایکنجی مقایسه معرفه اللهه دائر در معرفه اللهک ضروری ویا نظری اولماسی
حقنده متکلمین اختلاف ایتمشلرایدی . جمهور محققین عندنده معرفه لله نظریدر ، معرفه الله ایچین
اعمال فکر و نظر استدال واجیدر . غزالی ورازی کبی بعض متکلمین معرفه للهک ضروری
اولدیغنه قائل اولوبورلر . معرفه لله نظره ، اعمال فکره محتاج اولمایور ، اثبات واجب دلیلی
انسانلرده کی ضروری اولان معرفتی اصلاح ایچین ایراد اولونوبور معرفه لله حقنده کی بو
اختلاف ابو حیانک بیانی وجهله اولدنبری متکلمین آراسنده دوام ایدوب کلیورایدی بومسئله

[۱] ادبیات فاکولته سی مجموعه سی ، صابی ۶ ، صفحه ۶۷۸

[۲] ادبیات فاکولته سی مجموعه سی ، صابی ۶ ، صفحه ۶۸۴

ابوالخیرہ صورولویور، ابوالخیر «عقلاً» ضروری، استدلالاً حسی در، دیمکله ایکی نقطه نظری تألیف ایدیور. جناب حق عقل یاننده بالاضطرار موجوددر، وجودنده شبه یوقدر؛ فقط حس یاننده استدلالی در. چونکه حس جناب حق مستحیل کورور، اصلاً اثبات ایده من، استدلال ایدن کیمسه جزئیاتدن ترقی ایده در. اضطرار ادعا ایدن کیمسه ده کلیاتدن آشاغی اینر.

ابو حیانک ابوالخیردن بالاتزام نقل ایتدیکی بو سوزده فارابی نک فصوصندن مأخوذ اوله حق [۱].

کچ — قرق اوچنجی مقایسه ده «طیب، منجمک نظیری در، بکزه ری در، دعواسی ابوالحسن عامریدن نقل ایدیور، صوکنده بو کتابده کی مقصدی ایضاح ایدیور: مقایساتی، نفسی ایقاز، عقلی تأیید، سیرتی اصلاح، حسنه نی اعتیاد، سینهدن اجتناب ایچین یازیور. غرضی حسن نیته مقرون قیلور.

کد — قرق دردنجی مقایسه ده اوزون اوزادی به احکام ثلثه عقلیه یی، وجوب، امکان و امتناعی ایضاح ایدیور.

که — قرق سکرنجی مقایسه ده ابوسلیان السجستانی دن نقلاً متکلمین طریقی ایله فلاسفه طریقی آراسنده کی فرقی ایضاح ایدیور: «متکلمین طریقی لفظی لفظ ایله اولچمک، شیئی شی ایله طارتمق اساسلرینه مستنددر بو اولچمک، طارتمق، یاعقلک معقول اولان شهادتی ایله، حاصل اولویور یا خود عقل هیچ ده شهادت ایتمه یور. متکلمینک اعتماد ایتدکاری شی جدل؛ حسه سبق ایدن و عیاناً ثابت اولان شی و یا حس، وهم و تحیلدن مرکب اولان خاطراتک ویردیکی سنوحت در. بونکله برابر الفت، عادت، منشأ و صایاماسی اوزون سوره جک سائر اعراضده وارددر. بو خصوصاتک هپسی ده مغالطیه، مدافعه یه، اسکات خصمه تعلق ایده در. متکلمینده ورع یوقدر، دیانتلری فنادر. ادبلی قیتدر، خویلری بوزقددر.

فلسفه طریقی بویه دکیلدر فلسفه، کوز ایچین ظاهر، عقل ایچین باطن اولسون، هرایکیسی آراسنده بولسون، ناصیل اولورسه اولسون عالمده نه وار ایسه هپسندن، اولدینی کی بحث ایده در. عقله حاکم اولاجق هوایی، تقلید جانیته کوتوره جک الفتی برطرفه آثار. ناصیل اولورسه اولسون آنجاق حقه اعتبار ایده در. برهان منطقی، اقناع فلسفی، رمز الهی دن خارجه چیقماز.

اول ، آخر متکلمین ایله فلاسفه کړک سلوک استدکلی طریقله ، کړک طریق ایله واصل اولدقلمی مطلوبلرده بردرلو او یوشاما مشلر ایدی . ابوسایمان سجستانه باقیلیرسه متکلمین طریق ایله طوتوله جق بر طریق دکیل ایدی . بوکا رغماً اسلام عالمده متکلمین فلاسفه یه غالب کلشلر ایدی ، طرفدارلری داها چوق ایدی .

ابوسلیمان منطقی عینی مقایسه ده بالمناسبه نحو ، شعر ، لغتک بر علم اولمادیغنی ده ایضاح ایدیور ، « بدویلر بواوچنی بیلدکلری حالده ینه عالم دکیللردر » . دیور .

کو — قرق دو قوزنجی مقایسه ده یحیی بن عدیدن نقلاً طبعی حادثاتک حرکیه راجع اولدیغنی ایضاح ایدیور .

بوکونده بوتون حادثات طبعیه صوک تحلیله حرکتیه راجع اولویور .

کز — اللنجی مقایسه ده کهانت ، تحجیم کی امور غیبه یی ، امور غیبه نک اشرف واعلاسی اولان نبوتی ابوسایمان السجستانیدن نقلاً ایضاح ایدیور . ابوحیان توحیدی اوزون اوزادی یه ابوسایمان سجستانیدن دویدقلمی تکفیر ایدرلر قورقوسیله یازمایور . شوقادار که کاهن ده ، منجم ده بر طاقم اسباب ایله امور غیبه یه مطلع اوله بیلور ؟ فقط خطا ایده بیلور . نجی ایسه اصلا خطا ایتمه یور . لکن سهو ایله کندیسنه امر دنیا ده خیاللر عارض اوله بیلور . نجی عقلک کوستردیکی شیئی کتیریور ، احوالی اصلاح ، تقوسی اقناع ایدیور ، مصالحی تنظیم ، طبایی تهذیب ، اخلاقی تقویم ایله یورده جهانیه نور ، خلقه رحمت اولویور .

آنحاق فلاسفه نک نبوتی اقرارلری متکلمینک اقرارلری کی دکیلر ، فلاسفه عننده نبوت حادثه نفسیه در ، کسی در . متکلمین عننده ایسه حادثه نفسیه دکیلر ، اللهمک تخصیصی ایله در ، وهی در .

کچ — الی در دنجی مقایسه ده نعمت کبرانک اوچ ساج آیاغندن بحث ایدیور : اک بیوک نعمت ، اک بیوک عطیه عقل ، حیات ، « عافیت » در . حیات برقاب ، عقل برمتاع ، عافیت ده اوئی استعمال در جناب حیات طبعیه ، عقل نافع ، عافیت متصله ایسته ملی یز . حیات ، عقل وعافیتدن ماعدا اولان نعمتلر هپ فرع اولویور .

بومقایسه ده عقلک مختلف تعریفلری ده واردز ابوسایمان بالمناسبه ینه متکلمین طریق علیهنده اداره کلام ایدیور . « اونلره یقین بابی قایتمش ، حیرت بابی آچیلمشدر . اونلرک بویوکلری بو حالده در ، تکافوه ادله [۱] اللرنده اولدینی حالده قوشار دورورلر . ابوسایمان محضا

[۱] فاکولته مجموعه سی صابی ، ۴ ، صیفه ۷۱ . ادبیات فاکولته سی مجموعه سی ، جلد ۵ ،

صابی ، ۳ ، ۴ ، صیفه ۲۵۵

انقاسدن دولایی بو کبرای متکلمینک اسملرینی برر برر صایما یور. «ری» ده مشهور صاحب اسماعیل بن عباددن «عقل حقیقه» باطلی ده، مشاهده اوزرینه مطبوع در. عقلانک بوتون امر دین و دنیا ده اختلاف ایتمه لری بوندن ناشیدر «سوزینی ایشیتدیکنی حکایه ایدیور، بو سوزی فنا بر سوز بولویور، «النوادر» کتایبده بوکا دائر اوزن اوزادی به بحث ایکنی ده علاوه ایله یور.

کط — آلتمش اوچنجی مقایسه سنده توحید شرعی حقنده ابوسایمان سجستانی نك رأیلرینی بیان ایدیور. ابو حیان توحیدی شریعتده کی توحیدده ظن شائبه لری کوریور. بوشائبه بی فلسفه ده کورمه یور، حال بوکه دفعاته ابوسایمان سجستانی دن «شریعت حق اولونجه آنجاق قوه الهیه ایله اولور» سوزینی ایشیتدیکی حالده بر درلو بوشبه دن قورتیلا میور. استاذ ابوسایمان المنطقی ابو حیان توحیدی نك بوشبه سنی ده حل ایدیو: احکام شریعتدن مقصد عامه نك اصلاح اولونماسی، هر کسک بر یرده طوبیلا نماسی در بالطبع «احکام شریعت بر دوزی به بیان اولونماشدر بعضاً بسط اولونور، بعضاً اختصار، بعضاً ایضاح ایدیلیر. بعضی کره درمز، و تعریض و کنایه و مثل جهتینه کیدلدیکی کی حجت و علت ایله ده مقید اولور. بویه جه بر چوق نوعلری مشتمل اولور. احکام شرع بویه اولغله خواص اوندن کندیسنه شفا و یره جک اشارتی، عوام ده کندیسنه کفایت ایده جک عباره بی بولور. ناموس اکبرک ناطق اولدیغی شی نفوس بشریه به سانح اولان شیئه یاقیندر.

فلسفه به کنگجه فلسفه یونان لغتندن عبرانی لغته، عبرانی لغتندن سریانی لغته، سریانی لغتندن عربی لغته کچمکه بو سیر و سفردده معنالك دوچار خلل اوله جخی شهب، دن وارسته در. معانی یونانیه تمامیه عرب نفوسنه سانح اولسه ایدی حکمت بزه صافی، کامل اوله رق واصل اولوردی.»

ل — آلتمش بشنجی مقایسه ده ابوسایمان سجستانی دن ایشیتدیکی نوادر فلسفیه بی ذکر ایدیور؛ بو میانه شونلر واردر:

۱ — حکمت روملرک باشلرینه، عربلرک دیلرینه، عجملرک قلیلرینه، چینلرک اللرینه نازل اولمشدر.

حکیم ادیب ابوسایمان منطقی او یله صانیرم که فلسفه یونانیلرک، نحو عربلرک، تصوف عجملرک، صنعت چینلرک کدر دیمک ایسته یور.

۲ — یاغ یاییقه چالقالانمقله سوددن چیقار، آتش طاشدن چاققله ظاهر اولور. نجائب ده انسانده تعلیم ایله بللی اولور، غایه آنجاق قصد ایله ایدیلیر.

۳ — استراحت حسیه نشأت ایدن کیمسه استراحت عقلیه بی بولاماز .
 ۴ — نثر جوهر اعتباریه ، نظم عرض اعتباریه اشرفدر چونکه نژده وحدت
 دها چوقدر .

— سکسان ایکنجی مقایسه ده واحدك ، سکسان اوچنجی مقایسه ده ابو سلیمان
 نقلاً عقلك مختلف معنایینی ذکر ایدیور . [۱]

— دو قسان برنجی مقایسه ده اصطلاحات فلسفیه دن ، تعیرات علمیه دن بحث ایدیور که
 فلسفه تاریخچه اك مفید بر بخشدر .

— دو قسان آلتنجی مقایسه ده مختلف مجلسلرده شیخلرندن ایشیتدیکی نوادر و حکمیاتی
 ذکر ایدیور . « هر یولارك بر یدجیسی واردر . هر صانع حکیم ، هر مدبر مصیب
 دکیلدر . هر انسان ناطقدر ، اما هر ناطق لیب دکیلدر . هر انسان حس صاحبدور ، اما
 هر حس صاحبدور لطیف دکیلدر . » کبی سوزلر اومیانده در .

— دو قسان یدنجی مقایسه ده اولین فلاسفه نك کوزل سوزلرینی نقل ایدیور .
 خلاصه ، مقایسات دها بر چوق مسائل فلسفیه دن باخشد . صوکنجی مقایساتده
 صدیق ، صداقت ، محبت وعشق حقیقتلرینی ایضاح ایتشددر .

۴ — الامتاع والمؤانسه — ابو حیان بو کتابی استاذی ابوسلیمان السجستانی ایچین تصنیف
 ایتش ایدی ، بوراده صمصام الدوله نك وزیرى ابوالفضل عبدالله بن العارض الشیرازی نك
 مجلسنده دوران ایدن شیرلی اوکا نقل ایدیور ایدی . کتاب حقیقه علومده متفنن اوله جق
 کیمسه لر حقنده شایان استفاده ایدی . ابو حیان توحیدی بو کتابده هر دکنزه طالمش ، هر دره یه
 کیرمش ایدی [۱] . ابن القفطی نك الله کچدیکی بر نسخهنك ارقاسنده سجلیالی بعض
 ذوات خرفندن شویله بر عبارده یازمش ایدی : « ابتدا ابو حیان کتابه صوفیاً وتوسطه محدثاً
 و ختمه سائلا ملحقاً » [۲] .

شیخ اکبر محی الدین بن عربی « محاضرات الابرار ومسامرات الاخیار » ک برنجی جلدینك
 یوز سکسان سکزنجی صحیفه سنده الامتاع والمؤانسه دن بر طاقم فقره لر نقل ایدیور .

[۱] تورك فیلسوفی ابو نصر فارابی نكده واحد وعقلك معنایینی حقنده ایری ایری رساله لر وارا ایدی .

[۱] ابن القفطی

[۲] ابو حیان کتابنه صوفی اوله رق باشلامش ، اورته سنه کلاجه محدث اولمش ، نهایتنده ایسه .

اصرار و ابرام ایدر بر سائل کیسلمشدر .

۱۵ — المحاضرات والمناظرات — شیخ اکبر «محاضرات الابرارک ایکنجی جلدنده ،
(۷۷) صحیفه سنده ابوبکر الصدیق ایله علی المرتضی رضی الله عنهما آراسنده کی مفصل محاوره لری
بو رساله دن نقل ایدیور ، بو محاوره نك قصص انبیاده ترجمه سی واردر . بوندن باشقا
ابو حیانك اخوان صفا حقنده کی معلوماتی محتوی اولسه کر کدر [۱] .

اخوان صفا حقنده کی معلومات احتمالکه مختلف رساله لرنده واردر . ابن القفطی نك
کوردیکی هانکی اثردر ؟ ایشته بوراسی معلوم دیکلدر .

۱۶ — الرسالة البغدادیة — ابو حیانك بورسالة سی بغداددن شکایتی حاوی اوله بیله جك .
ابو حیانك بورسالة سی بغدادده شطابی مادی اوله بیله جك .

۱۷ — رساله فی الخنوع الی الورد طاه

۱۸ — الزلفی

۱۹ — اثمار القراء و دوائر القراء .

۳ — عقیده سی

۱ — عقیده ایمانیه سی — ابو حیان توحیدی بر جوق اعظم اسلامیه طرفلرندن
ابوالعلاء المعری ، ابن الراوندی ایله برعیارده طوتولمش ، مشهور اسلام زندیق لری صره سنده
صایلمشدر : ابن الجوزی عقیده سنده « اسلامده اوچ زندیق کلشدر : ابن الراوندی ، ابو حیان
توحیدی ابوالعلاء المعری . فقط بونلرک آزیلیسی ابو حیاندر ، چونکه زندیق لغنی کیزلی طوتیور »
دیور . ذهبی ده « ابو حیان توحیدینك عقیده ایمانیه سی کوتودر ، اللهمك دشعنی در .
خیئدر » سوزلرینی صرف اییدیور .

ابن فارس ایسه « یالانچیدر ، دینسزدر » دیور [۲] .

ابن الراوندی نك زندیق اولماسنده شبهه یوقدر . چونکه ، اهل توحید مذهبنی رد و جرح
خصوصنده ، پیغمبر لکی ، پیغمبر یمز علیه الصلاة والسلام افندیزی و قرآن کریمی انکار
حقنده مختلف و متعدد کتابلر یازمش ایدی . روایت کوره پدری یهودیلکدن اهتدا
ایتمش ، کندیسیده معتزله مذهبندن الحاده کچمش ایدی . ابن الراوندی مشهور شعری ایله
ویتلریله زندیق لغنی اعلان ایدیور ایدی .

[۱] اسلام نیتقلو پدیسی

[۲] طبقات کبری .

باشده عرب فیلسوفی ابوالحکما یعقوب بن اسحاق الکندی ، تورک فیلسوفی ابو نصر محمد الفارابی اولدینی حالده بونوک فیلسوفلریمز ایله اعظم متکلمین زندیقلمه قارشى قلنجلرینی صیره رق اسلام عالمده فکرلرینی اولدرمشلر ، کتابلرینی اهمیتدن دوشورمشلر ایدی .

ابوالعلاء المعری (۴۴۹) ایسه برطاقم شعرلری ایله طاشقینقلرده بولونمش ایدی . شو بیتلر اوکا اسناد اولونیور ایدی :

هفت الخيفة والنصارى ما اهدت ويهود حارت والمجوس مضلله
انسان اهل الارض ذو عقل بلا دين و آخر دين لا عقل له
اتى عيسى فابطل شرع موسى وجاء محمد بصلوة خمس
وقالوا لا نبى بعد هذا فضل الناس بين غدوامس
افيقوا افيقوا ياطغاة فانما ديانا تكلم مكر من القدماء

شوقادارکه ابوالعلاء المعری موحدایدی ، اللهه اینانیر ایدی . فقط وجی قبول ایتمز ایدی ، نبوتی انکار ایدر ایدی ، یعنی دینسز ایدی . دین اونک نظر نده عقل بشرینک نتیجه سی ، تربیه و اعتیادک محصولی ایدی ، ابوالعلاء المعری نک ، آخرته ایمانی یوق ایدی ، نظر نده اولوم تکالیف شاقه اخلاقیه دن مسعود بر صورتده قور تولق دیمک ایدی ابوالعلاء المعری - اتقبا حیه Pessimisme مسلکنک مروجی ایدی . بو مسلکی بر درجه یه قادار کوتوردیکه چوجق دوغورمنی بر جنایت ایشله مک ، دوغان چوجقلری سفالته حوادث و آفاته آتمق کوریور ایدی . چونکه بو حال بابالرینک شهوتی ، اکلنجه سی نتیجه سی ایدی .

ابوالعلاء المعری قبرینه شونی یازدرمش ایدی : « هذا ما جناه ابی علی وما جنت علی احد » . ابوالعلاء المعری نک فلسفه سی منفی دکیل ایدی ، فعلاً واقع اولان شفقت وعدالته طرفدار اولویور . بونلری اوروجه ، نمازه تمامیه ترجیح ایدیور ایدی . قنالغه قارشى مقاومتی حقیقی دین آدمک شعاری کورور ایدی ، عقل و وجدانک تلقیناتی حقیقتک امین بر مرشدی ایدی عقل و وجدان فوقده باشقا بر مرشد یوق ایدی . [۱]

ابوالعلاء المعری نک ات یمه سی ، جانلی حیوانی کسمکه مساعده ایتمه سی کبی کندینه مخصوص افکارنده هند فلسفه سنک تأثیری کوریلور ایدی [۲] .

[۱] اسلام انسیکلوپدیسی .

[۲] ابن خلکان .

ابوالعلاء المعری بر احمه ، حکماء قدیمه دینی ایله اتهام اولونمیش ایدی . فی الواقع ابوالعلاء المعری نك بیلدیکمز شعر لر نده زندیقلق وارا ایدی . فقط بوشعر لر حقیقه کنديسنك میدر ؟ بوفساد طاقم حسود طرفلرندن اوکامی اسناد اولونمیشدر ؟ ایشته بوراسی شبه ایدر ، چونکه کنديسندن صحت عقیده سنی مشعر شعر لر ده نقل اولونمیشدر [۳] .

خلاصه ابوالعلاء المعری ابن الراوندی کی دکیل ایدی ، موحد ایدی ، ثابت بر مسلکی وار ایدی . بر فلسفه یه مربوط ایدی . یالیکز کندوسندن دینسزك زندیقلق نقل اولونویور ایدی . ابن الراوندی ایسه موحد دکیل ایدی ، خالص زندیق ایدی ، پاره ایچین ایستدیکی مسلکی طوتار ایدی ، مسلکسزك بری ایدی .

ابو حیان توحیدی بونلره بکزر می ؟ اصلا . طبقات کبری صاحبی سبکی ایله اسنوی فقهای شافعیه میاننده کنديسینه بر محل تخصیص ایدیورلر ، ابن النجار ابو حیان حقنده حسن شهادتده بولونیور ، فقیردر ، صبرلدر ، متدیندر ، دیور . ابو حیان حدیث ایله مشغول اولویور . حق کنديسندن حدیث بیله نقل اولونویور ، صوفی صفتی آلیور . شیخ اکبر محی الدین عربی ابوحیانك کتابلرندن استفاده ایدیور . عالم اسلامده حجة الاسلام نامنی آلان ابو حامد محمد غزالی ابو حیان توحیدی پی زندیق بیلیمه یور ، فلسفه سندن استفاده یه قونولویور . معلوم اولدینی اوزره ابو حامد غزالی نك فلسفه ده کی مأخذلرندن بری ابوحیانك کتابلری ایدی . انجاق ابن الجوزی وذهبی وامثالی حفاظ حدیث نصوصك ظاهرینی اثبات خصوصنده الحق محافظه کار داورانمقله ، ابو حیان توحیدی کی جماعتدن آریلان ، سنته اهتمام ایتمهین ، خصوصیه فلسفه یه طالان عالمیری انکاردن کری قالمایورلر . ایشته بوکامینی ابوحیان ماهیت اعتباریه مشهور زندیق ابن الراوندی ایله زندیققله اتهام اولونان ابوالعلاء المعری ایله بر عیارده طوتولمیشدر .

شوراسنی اونوتمایلم که ابوحیان افکارینی پك مظلّم صورته بیان ایتمکله بالتیجه افکاری اغفال واختلالکارانه اولویور ، حفاظ حدیثه حق ویریور ایدی .

۲ — عقیده فلسفیه سی — ابو حیان توحیدی نك فلسفه ده خصوصی بر مسلکی معلوم دکیلدر . عمومیتله اسلام فیلسوفلری کی توحید یاری یه ، نبوته قائلدر . استاذی ابوسلمان منطق نك نقطه نظریته اشتراك ایتمه سی پك زیاده محتملدر . ابو حیان متکلمین طریقی حق بر طریق بولماقله توحید ونبوتی ایضاح خصوصنده بالطبع متکلمیندن آیرلمیشدر .

اثر لرندن آکلاشیله جنی اوزره ابو حیان فلسفه نظریه بی کافی کورمز ، فلسفه عملیه ایله برابر تام کورور ایدی . تعبیر فلسفی اوزره فلسفه نظریه ضروری ایدی ، فقط کافی دکیل ایدی . فلسفه عملیه ایله تام و کافی اولور ایدی . طبق منطق صوری و مادی کی ایدی . بوکا مبنی فلسفه بی « حق بیلیمک ایله حق ایله عمل ایتیمکی برلشدیرمکدر » دییه تعریف ایدیور . « فلسفه لطائف عقلدر . لطیف اولان اوکا واصل اولور . » [۱]

ابو حیان حقل تعددینی قبول ایتیمور؛ « حق واحددر » دیور [۲] . الهام و وحی قبول ایدیور ، انفا بیان اولوندینی اوزره ایضاح خصوصنده فلاسفه دن آیرلماور [۳] . مصلحت دنیویده ناموس الهی نک وضعی التزام ایدیور [۴] . تنجیم و کهانت کی فنون غریبه یه اینانیور [۵] . متکلمین مسلک کی پک زیاده تزییف ایدیور ، ورعلری یوق ، دیانتلری کوتو ، ادبلری قیت ، خویلری بوزوق ، اچلری کوجلری مدافعه ، بویاندقلری بویا مغالطه اولان برآلای کیمسلر [۶] . ابو حیان معرفت طریقنده اصلا حسه اعتماد ایتیمور ، آنجق عقله اعتماد ایدیور : تعبیر فلسفی اوزره Rationaliste اولورور .

فیلسوفز ، « علم عقل ثمره لرسی در ، عقل اللهه چیقیمق اچین بر مردیون در [۷] » دیور؛ جناب حقل فعلی کیفیتنه بر درلو اسم بولامیور [۸] . روحیون کی بقاء نفسه قائل اولویور [۹] . رؤیایی جمهور متکلمین کی خیال باطل بیلیمور ، بلکه صوفیه و فلاسفه کی حق بیلیمور [۱۰] . معادی ینه اهل ملل کی حسی اوله رق قبول ایتیمور . بلکه عقلی اولمق اوزره قبول ایدیور [۱۱] . نظرنده معرفت باری محضا ضروری و یا مجرد

[۱] مقایسه ، ۶۲

[۲] مقایسات صحیفه ، ۵۲

[۳] مقایسه ، ۵۵

[۴] مقایسه ، ۴

[۵] مقایسه ، ۲۹

[۶] مقایسه ، ۴۸

[۷] مقایسه ، ۵۲ ، ۲۷

[۸] مقایسه ، ۱۰

[۹] مقایسه ، ۲۰

[۱۰] مقایسه ، ۲۶

[۱۱] مقایسه ، ۳۵

نظری اولمایور ، بلکه عقل ناحیه سنه کیدیله جک اولورسه ضروری ، حس ناحیه سنه اوغرا نه جق ایسه نظری اولویور [۱] .

ابوحیان توحیدی شریعتده کی توحیدده ظن و تخمین شائبه لری کورو یور [۲] . دین حیطة سنی باشقا ، فلسفه حیطة سنی باشقا طوتویور . آرتیق دین ایله فلسفه بربرلینه دشمن اولمایور [۳] .

ابوحیان توحیدی جناب حق ذاتی و فعلی اعتباریله خفی بیلور [۴] . بو حالده جناب حق باطن قالیور ، ظاهر اولمایور . استطاعت ، اختیار ، رأى ، رؤیت مالک الملک طرفدن انسانه تملیک اولونویور . یوقسه انسانک ملکی اولمایور [۵] .

ازمیری

اسماعیل صفی

[۱] مقایسه ، ۴۲

[۲] مقایسه ، ۶۳

[۳] مقایسه ، ۸۷

[۴] مقایسه ، ۳۹

[۵] مقایسه ، ۳۹